

**ВЕЛИКИЙ ДАР ВЕЛИКОГО МИТРОПОЛИТА:
ПРО КНИЖКОВО-РУКОПИСНІ КОЛЕКЦІЇ БІБЛІОТЕКИ
«СТУДІОНУ» У ЛЬВОВІ (1909–1940)**

Маргарита Кривенко

*науковий співробітник науково-дослідного відділу історичних колекцій
ЛННБ України ім. В. Стефаника, канд. іст. наук*

Розглянуто книгозбірню «Студіону» у Львові в контексті науково-освітніх, екуменічних, державотворчих ініціатив Андрія Шептицького. Досліджено історію та зміст книжково-рукописних колекцій, які сформували бібліотечну фундацію галицького Митрополита.

Ключові слова: *Митрополит Андрій Шептицький, книгозбірня «Студіону» у Львові, історичні колекції.*

The library «Studion» is presented in the context of Andrey Sheptytskyi scientific-educational, ecumenic and state formational initiatives. The history and the contents of the Halychyna Metropolitan library foundation collections of books and manuscripts are being examined.

Keywords: *Metropolitan Andrey Sheptytskyi, library «Studion» in Lviv, historical collections.*

Рассмотрена библиотека «Студиона» во Львове в контексте научно-образовательных, экуменических, государственнообразующих инициатив Андрія Шептицького. Исследованы история и содержание книжных и рукописных коллекций библиотечного формирования галицкого Митрополита.

Ключевые слова: *Митрополит Андрій Шептицький, бібліотека «Студиона» во Львові, історическіе колекції.*

«...віддавна в людстві панує переконання,
що фонди, віддані на піднесення культурного життя й науки є, точно говорячи, не втратами, а радше інвестиціями, які приносять велику користь»
(Андрій Шептицький, 1913) [26, с. 35].

29 жовтня 2015 р. у Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника відбулося відкриття тематичної виставки, присвяченої 150-річчю від дня народження Митрополита Андрія Шептицького (1865–1944). У трьох розділах експозиції представлено друковані джерела, рукописні матеріали, світлини, які розкривають життя і діяльність одного з найвизначніших українців і духовних провідників народу. Виставка продемонструвала масштабність і розмаїття книжково-рукописної спадщини релігійного, громадсько-політичного діяча і мецената, значна частина якої сьогодні зберігається у фондах Львівської академічної установи. Увагу звернено на видання з книгозбірні «Студіону» — бібліотечної фундації Владики Андрія, створення і функціонування якої тісно пов'язані з його освітньо-науковими, екуменічними, державотворчими ініціативами.

Відроджуючи в Галичині на початку ХХ ст. чернецтво Студійського уставу, покликане розвивати православну традицію в українській Церкві, Митрополит доклав чимало духовних і матеріальних зусиль для відкриття студійських монастирів, створення різних інституцій. Зокрема, у 1909 р. він віддав ченцям-студитам триповерховий будинок колишньої Дяківської бурси на вул. Петра Скарги, 2а (нині Озаркевича, 2) у Львові під нову обитель — монастир священномученика Йосафата або «Студіон» [11, с. 248], при якій в різні роки діяли: богословський науковий інститут, іконописна школа, товариство, архів, бібліотека, про яку ведемо мову.

Принагідно зазначимо, що завдяки ініціативі та особистому внеску Митрополита цю гарну в сецесійному стилі церковну споруду біля підніжжя Святоюрської гори впродовж 1903–1904 рр. зводила проектно-будівельна фірма Івана Левинського, одна з найбільших у Галичині, за участі архітекторів Олександра Лушпинського, Тадеуша Обмінського, Євгена Нагірного. До оформлення її інтер'єрів долучилися провідні українські митці тогочасної доби: Михайло Бойчук, Софія Налепинська-Бойчук, Микола Касперович, Євген Сагайдачний та ін. [15, с. 52-53].

Чільне місце серед цих інституцій Андрей Шептицький відводив бібліотеці, формування якої було зумовлено нагальною

потребою цілеспрямовано і систематично збирати і зберігати, перш за все, наукові джерела для дослідження і поширення знань про християнський Схід — його історію, культуру, духовність, яка мала стати «вогнищем візантійсько-слов'янської релігійної культури» [1, с. 113]. Це і визначало специфіку та унікальність книгозбірні «Студіону», яка покликана була сприяти богословській науково-дослідницькій праці, самоосвіті ченців (і не лише студитів), навчанню іконописного мистецтва і слугувала, передусім, для виховання високоосвіченого духовенства, яке відповідало б рівневі знань тогочасних західних апологетів.

Варто сказати і про книжкові знаки, які були теж виготовлені на замовлення Мецената [15, с. 55-57].

Художні Екслібриси «Студіону» («*Студіон' Св. Іоанна Крґт. в' Львовѣ*») і Митрополита Шептицького («*Андрей Шептицькій Млостю Божєю Митрополитъ Галицькій Єпґскопъ Кам[янецький]*») спроектував відомий галицький маляр Модест Сосенко. Найчастіше вони використовувалися одночасно для позначення книгозбірні «Студіону» як бібліотечної фундації Андрея Шептицького — зібрання, створеного на приватні кошти власника, але призначеного для суспільної користі.

Екслібрис «Студіону» ліг в основу печаток бібліотеки, де на фоні дерев'яного зрізу поміщено портрет святого Іоанна Хрестителя та напис по колу церковнослов'янською мовою з повною назвою бібліотеки: «*Книгозбірня «Студіону» Стаго Іоанна Крестителя у Львові*», «*Книгозбірня «Студіону» Стаго Іоанна Кр. у Л'вові*».

До інших бібліотечних знаків належать штампи різних форм — овальний, прямокутний, а також друкована наліпка, які містять назву книгозбірні українською мовою без вказівки імені патрона.

Більше як тридцять років Фундатор опікувався й активно долучався до формування бібліотечного зібрання не лише релігійного, а й загальнокультурного спрямування. Особливого значення надавав цілісним колекціям, передусім, духовних осіб.

У 1909 р. першою для «Студіону» святоюрський Владика купив приватну бібліотеку о. В. Копитчака. Її перевезення на вул. Петра Скарги, 2а обійшлося в 193 австрійські корони.

Катехит Тернопільської гімназії, громадський діяч, о. **Василь Копитчак*** був людиною освіченою, великим бібліоманом, «що видавав масток на книжки...», — згадував Кирило Студинський [27, с. 191].

Його книгозбірня у 1887 р. нараховувала 2 380 томів (за перебіком, який склав о. Володимир Кальба на замовлення управи Народного Дому у Львові, якому священник у 1886 р. висловив бажання її подарувати)** . Їхня вартість, за оцінкою власника, становила майже 6 000 ринських золотих. Вона охоплювала наукову, освітню, довідкову літературу богословського, історико-філософського, релігійного змісту, світову художню літературу, видання з всесвітньої історії, мовознавства тощо українською, російською, німецькою, французькою, сербською, хорватською, чеською та іншими мовами. Чимала кількість цінних багатотомних видань вказує на її добірність. Виокремимо унікальну (61 т.) патрологічну серію «Творения святых отцов в русском переводе», що видавалася при Московській Духовній академії упродовж більше 50-ти років (1843–1917); дореволюційне офіційне періодичне видання Московської духовної академії «Прибавления к творениям святых отцев»,

* **Копитчак Василь** (1838–1905) — греко-католицький священник, катехит, громадський діяч москвофільських поглядів, бібліофіл. Богословську освіту здобув у Львові. Висвячений у 1865 р.; у 1866–1868 рр. дияконував у м. Снятині та с. Русові на Станіславівщині (нині — Івано-Франківська обл.), у Доброводах на Тернопільщині. З 1869 р. до 1893 р. — вчитель релігії в Тернопільській гімназії з польською мовою викладання. Член товариств «Народний дім», «Просвіта», Матиці Сербської (1852) та ін.; голова (1877–1879) Тернопільської філії Товариства ім. М. Качковського. Знав багато іноземних мов, зокрема, гебрійську, сирійську і халдейську [13, с. 69].

** У 1891 р., В. Копитчак змінив свої наміри, склав заповіт, за яким: одну третю книгозбірні успадковували діти — сини Богдан, Василій, Феофан та донька Надія. Книги латинських і грецьких авторів передавалися Святоюрській семінарії в Тернополі. Дві третини заповідалося Народному Дому за умови їх перевезення до Львова коштом установи та заснування родинної фундації. Однак управа Народного Дому у 1906 р. відмовилася прийняти цей дар через невідповідність для себе умови.

У 1907 р. до Народного Дому звернувся син В. Копитчака, Феофан, який викупив у братів їхні частини батькової книгозбірні і, фактично, одноосібно став її власником. Він запропонував установі перейняти бібліотеку о. В. Копитчака при умові повернення йому коштів, витрачених на придбання часток братів (1 000 корон). Управа і на цей раз пропозицію відхилила [13, с. 69-70].

48 книг яких вийшли у 1843–1891 рр.; фундаментальну працю німецького історика Георга Вебера в 15-ти томах «Всесвітня історія» («Allgemeine Weltgeschichte») (Leipzig, 1857–1880) і 4 томи реєстрів до неї («Register zu Allgemeine Weltgeschichte» (1865–1881); 8-томне енциклопедичне природознавче видання кінця XIX ст. німецькою мовою «Книга природи» («Das Buch der Natur») реґенсбурзького каноніста XIV ст. Конрада фон Мегенберга; лейпцизьке видання 1830-х років повного зібрання творів Аристотеля латинською мовою в 16 томах; серіальні видання Галицько-руської Матиці, зокрема «Галицкий исторический сборник» (Львів, 1853–1860), та ін.

Те, що ця приватна колекція включала латинські і кириличні стародруки, серед яких — палеотипи, цінні видання XIX — початку XX ст., періоду, засвідчує круглий чорнильний штамп з восьмираменним хрестом у центрі і прізвищем та ім'ям власника по колу.

До найвагоміших надходжень у книгозбірню «Студіону» початкового періоду її творення належало книжкове зібрання римо-католицького священика, італійського ченця, дослідника європейського Сходу **Аврелія Пальмієрі***, яку Митрополит придбав у 1909–1913 рр. приблизно за 4 670 австрійських корон, очевидно, не без сприяння Леоніда Фьодорова. У листопаді 1908 р. Л. Фьодоров — майбутній екзарх Греко-Католицької Церкви в Росії, у листі до Андрея Шептицького писав: «В Кракове навестил Пыдынковского и Palmieri. ... Palmieri работает, как вол... Его библиотека действительно великолепна. Что касается до русской богословской науки, то там собрано все, что только можно желать...» [19, с. 272-273]. Отець А. Пальмієрі перебував у Львові, де зустрівся з Митрополитом Андреем Шептицьким. Він автор декількох богословських книжок. Свою останню працю «Theologia dogmatica orthodoxa», що вийшла у 2-х томах (1911, 1913), і в якій він «інформував основно католицький Захід з релігійним змістом Сходу» [7, с. 51], дослідник присвятив галицькому Митрополитові.

* **Пальмієрі Аврелій** (1870–1926) — римо-католицький священик, августинієць, знавець православної богословської літератури, переважно російської, учасник I (1907), II (1909), III (1911) Велеградських конгресів. Упродовж 1898–1913 рр. написав понад 200 наукових розвідок, поміщених у різних журналах і енциклопедіях. Як публіцист опублікував чималу кількість інформаційних статей [7; 19, с. 904].

Шкода, що книги з бібліотеки о. Пальмієрі не марковані, відсутні знаки власника чи інші позначки, завдяки яким можна було б розпізнати їхню належність до цієї вагомої приватної книгозбірні. Однак відомо, що вона містила велику кількість конволютів, сформованих самим власником, який старанно підбирав матеріали для своєї наукової праці [14, с. 468-469].

На сьогодні віднайдено чимало таких конволютів, які вирізняються картонною палітуркою, обклеєною червоним під мармур папером, бордовим коленкором корінцем, золотим тисненням латиною на ньому назви і номера, що їх об'єднує. Один з них — «Miscellanea Orientale. XXII» (ЛННБУ, РК, ІД-ІV 28732/к. 1-14) уміщує 14 окремих видань, серед яких, зокрема, праці російського візантиніста А. Пападопуло-Керамевса (1856–1912) та засновника російської коптології О. Лема (1856–1918), польського римо-католицького священика та єпископа Я. Цепляка (1857–1926); примірники журналів («Échos d'Orient» (Paris)); календарів («Крестный Календарь на 1905 г.» (Москва)); брошури, статті тощо, видані у 1885–1903 рр. грецькою, латинською, німецькою, російською, французькою мовами. Дарчі написи авторів цих праць (Б. А. Панченко, А. Васильєв, архимандрит Иаков Ватопедский), скомпонованих у конволюти та адресовані о. А. Пальмієрі, підтверджують його походження.

До цінних примірників з цієї книгозбірні належить інший конволют — «Miscellanea orientale. XXIV» (ЛННБУ, РК, РК-III 39598/комп. 1-3), який містить 7 творів єпископа Порфирія Успенського (1804–1885): це три частини «Исторія Афона», до яких приплетені дві частини і два розділи «Первое путешествие в Афонские монастыри и скиты». Додатковий напис на корінці білою фарбою «Афонъ языческой» уточнює зміст конволюту, сформованого, за словами Л. Фьодорова, «известным неутомимым тружеником для дела церковного единения — итальянцем Пальмиери» [19, с. 322].

Інші власницькі конволюти з бібліотеки о. А. Пальмієрі, розпізнані за зовнішнім виглядом (ЛННБУ, РК, Ж-III 1478), — номери журналу «Византийский временник» (Санкт-Петербург, 1894–1903), оправлені в окремі томи, та ін.

На жаль, ми не маємо відомостей і про кількісні характеристики цього цінного приватного зібрання. Але те, що воно було численним, підтверджує стаття Климентія Шептицького, в якій йдеться про те, що після поступлення бібліотеки о. Пальмієрі книгозбірня

«Студіону» на початку 1926 р. налічувала 10 000 томів і мала «найбільшу поза межами Росії збірку російських передвоєнних періодичних богословських, церковних та наукових видань» [30, с. 154].

Суттєве зростання бібліотечного зібрання «Студіону» відбувалося і надалі [14, с. 469]. У вересні 1926 р. влади́ка Андрей придбав особисту бібліотеку громадсько-політичного діяча, дипломата, автора популярно-наукових праць, передусім з історії України, **Миколи Залізняка***, зібрану ним у першій чверті ХХ ст., тобто в еміграційний період життя і діяльності**.

Відомо, що помешкання, в яких проживало подружжя Залізників у Відні, були центром українського еміграційного життя, тут часто бували видатні особистості; великою книгозбірнею господаря користувалися і студенти. Надія Суровцева у своїх спогадах про перебування в еміграції у Відні в 1924 р. теж підкреслювала, що «Залізник мав величезну і відому прекрасну бібліотеку, знав і любив книгу...». Проте через фінансову скруту сім'ї бібліотеку довелося продати. Дружина М. Залізняка — п. Олена, з дому Охримович, згадувала: «Одного дня завітав до цієї хати і найбільш достойний гість — митрополит Андрей Шептицький. Його мета була стисло окреслена: він хотів оглянути й закупити бібліотеку Миколи Залізняка...» [12, с. 425].

* **Залізник-Савицький Микола** (1888–1950) — громадсько-політичний діяч, редактор, видавець, публіцист, родом з Криму; один з перших українських соціал-революціонерів. Член НТШ з 1908 р. Був помічником бібліотекаря НТШ І. Кривецького у 1910 р.; входив до видавничої комісії Головного відділення Товариства «Просвіта». Під час Першої світової війни вів публіцистичну і видавничу діяльність у Відні. У 1919–1920 рр. — посол УНР у Фінляндії. Був довіреною особою ЦК Міністерства зовнішніх справ і військового міністерства; керівником українського інформаційного бюро в Стокгольмі; брав участь у переговорах у Брест-Литовську (лютий 1918 р.). До 1945 р. жив у Відні, заарештований органами НКВС і вивезений до Радянського Союзу. Засуджений на 15 років. Застрелений в одеській в'язниці нібито при спробі втекти [5; 12, с. 424–425].

** Відомо також, що на початку 1934 р. «цінну збірку книжок», зібрану, очевидно, вже після 1928 р., Микола Залізник мав намір подарувати бібліотеці НТШ у Львові «під умовою покриття коштів (ок. 200 зол.) її перевозу до Львова». Однак через фінансові труднощі НТШ не змогло прийняти такого дарунка і збагатити ним свою книгозбірню. Подальша доля згаданої колекції нам невідома [12, с. 425].

За рахунок російської та західноєвропейської книжкової й періодичної продукції кінця ХІХ — початку ХХ ст. зі штампом «Микола Залізняк» та підписом автора, зробленим, здебільшого, червоним чорнилом або олівцем червоного кольору з вказівкою на дату та місце придбання: Москва, Стокгольм, Відень, Берлін, книгозбірня «Студіону» поповнилася світською літературою: багатомовними виданнями (часто друкованими готикою) з історії європейських країн, зокрема Польщі, Німеччини, Румунії, світової економіки, економіки Росії, права тощо.

Слід зазначити, що переважна більшість виявлених у ЛННБ України ім. В. Стефаніка книжок з бібліотеки М. Залізняка, довгий час була «заарештована» на полицях відділу спецфондів з грифом «націоналістическая», «шовинистическая», «антисоветская», «яркая антисоветская» література. Донедавна за дверима спецфонду, як «заборонена література», були сховані й праці самого М. Залізняка [12, с. 426].

Цінність книгозбірні «Студіону» як «візантійської» бібліотеки (за висловом самого засновника) визначалася і наявністю в ній книжок з приватних колекцій відомих німецьких візантиністів **Карла Крумбахера*** і **Карла де Бюра (Боора)****.

* **Крумбахер Карл** (1856–1909) — німецький філолог, візантиніст, професор Мюнхенського університету. У 1892 р. заснував науковий журнал «Byzantinische Zeitschrift» (Лейпциг); у 1898 р. — академічну серію «Byzantinisches Archiv» (Лейпциг). У 1896 р. відкрив кафедру грецької філології нового і середнього періоду, у 1898 р. — Семінар середньо- та новогрецької філології при Мюнхенському університеті. Автор близько 150 наукових публікацій (повна бібліографія його доробку опублікована в «Byzantinische Zeitschrift» (1910, т. 19, S. 700-708). Головна праця К. Крумбахера — «Історія візантійської літератури від часів Юстиніана до кінця Східно-римської імперії (527–1453)» (Мюнхен, 1891; 2-ге вид., 1897) [16, с. 472-478].

** **Бур (Боор) Карл Готард де** (1848–1923) — німецький історик, візантиніст, бібліотекар, учень Теодора Момзена. Родом з Гамбурга. З 1868 р. студіював класичну філологію, археологію та історію у Бонні. У 1871–1872 рр. продовжив навчання в Берліні. 1873 р. отримав ступінь доктора філософії. З червня 1879 р. — волонтер в університетській бібліотеці Берліна, пізніше — асистент Королівської бібліотеки. Від травня 1886 р. — кустош Університетської бібліотеки в Бонні. 1891 р. родина переїхала до Бреста, де К. де Бур працював спочатку бібліотекарем, пізніше старшим бібліотекарем Брестського університету. У 1897 р. отримав титул професора. За порадою К. Момзена займався вивченням і

Виявлені у фонді Львівської академічної установи видання за-сновника сучасної візантиністики К. Крумбахера вирізняє, перш за все, строга однотонна коленкорова оправа брунатного кольору з золотим тисненням назви твору та імені його автора на корінці. Штampi на титульних аркушах чи форзацах книг інформують про вчене звання дослідника («Dr. Krumbacher») та місце формування бібліотеки — Мюнхен («Prof. Dr. K. Krumbacher. München»). На особливу увагу заслуговують численні власноручні позначки вченого бібліографічного та редакційного змісту на більшості примірників його праць.

Розвідку про львівські сліди цієї приватної наукової бібліотеки ми здійснили спільно з Олегом Файдою* і опублікували у збірнику наукових праць ЛННБ України ім. В. Стефаника [16]. Наведу лише початок і кінець цієї майже детективної історії. У 2005 р., коли автор цих рядків починала займатися дослідженням історії книгозбірні «Студіону», одночасно з опрацюванням архівних документів і друківаних джерел збирала усні спогади очевидців тих подій. За порадою Марії Андріївни Вальо звернулася і до довголітнього працівника Львівської академічної бібліотеки, досвідченого краєзнавця-бібліографа Олександра Кізлика. Саме від нього вперше почула, що «в часі панування Польщі на західних землях України Андрей Шептицький закупив для «Студіону» бібліотеку німецького філолога, візантиніста, професора з Мюнхена Карла Крумбахера». Таке сенсаційне повідомлення відразу викликало чимало запитань, які, на жаль, так і залишилися без відповіді, оскільки невдовзі Олександр Данилович відійшов у вічність. Довелося з'ясувати, коли і за яких обставин виявлена нами крумбахеріана потрапила до «Студіону». І коли наші дослідження зайшли у глухий кут (стало відомо, що це приватне зібрання, яке охоплювало майже 2 000 томів та унікальну збірку брошур і окремих

порівняльним аналізом старих візантійських рукописів. З цією метою здійснив ряд поїздок до Англії (1874), Греції (1876), Італії (1895/98), Іспанії (1899), де провів багато часу у монастирських бібліотеках. У його доробку значне місце посідає підготовка і критичні видання творів візантійських хроністів (Никифора Константинопольського (1880), Теофана в 2 т. (1883–1885), Феофілакта Сімокатти (1887) та ін.).

* **Файда Олег** — історик-медієвіст, доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики Львівського національного університету імені Івана Франка, кандидат історичних наук.

друків в кількості 6 000 од., сьогодні зберігається у Мюнхені (у бібліотеці *Historicum* Мюнхенського університету), натрапили на рукопис праці патріарха Йосипа Сліпого, написаної у 1958 р. на засланні в Красноярському краї з приводу 15-ї річниці смерті А. Шептицького. У ній, зокрема, прочитали: «Велике значення для його [Митрополита] світогляду мало його знайомство з Крумбахером, професором візантійської літератури в Мюнхені, що був завжди грекофільським осередком в Європі і плекав... студії. Крумбахер зробив тоді велику сенсацію, відслонюючи дійсну історію Візантії для наукового і політичного світу. Він виказав її величезну вартість для всесвітньої культури і історії. Митр[ополит] закупив і архів Крумбахера по його смерті...». Тоді й припустили, що, очевидно, разом з архівом опинилися у Львові робочі примірники праць вченого, які ми віднайшли у фонді ЛННБ України ім. В. Стефаника [16, с. 486-487].

Оскільки для німецьких візантиністів наше відкриття стало теж сенсацією, скорочений варіант цієї розвідки німецькою мовою поміщений на сайті Гайденбурзького університету [36].

Серед книг, які свого часу поповнили і збагатили фонд львівського «Студіону» іноземною літературою (німецькою, латинською, грецькою та ін. мовами), натрапляємо на примірники з приватної бібліотеки німецького історика-візантиніста Карла де Бура. Це, зокрема, твори давньогрецьких істориків Діодора Сицилійського (приблизно 90 – 30 до н. е.) та Ксенофонта (430 – 354 до н. е.); візантійського письменника та історика першої половини VII ст. Феофілакта Сімокатти (580/585 — близько 636/640) та хроніста середини IX ст. Георгія Амартола (Монаха); грецького історика-візантиніста Костянтина Сатаса (1842-1914); німецького вченого, професора з Йєни Хайнриха Гелцера (1847–1906); російського письменника і громадського діяча Афанасія Васильєва (1851–1929) та ін.

Вони вирізняються сюжетним екслібрисом: в інтер'єрі монастирської бібліотеки зображений дослідник, який, підперши голову лівою рукою, пише. Поруч на підставці лежить розгорнутою його найвагоміша праця з написом грекою «ΘΕΟΦΑΝΕΣ». Цей книжковий знак, за підписом автора екслібриса *Manon de Boor* (дружини К. де Бура), виготовлений і тиражований у майстерні Отто Фелсінга (O. Felsing, Berlin phot.), відображає інтереси і професійну діяльність його власника. Адже відомий німецький учений все своє наукове життя присвятив вивченню візантійських рукописів.

У зібранні «Студіону» привертає увагу досить велика кількість книжок з гербовим екслібрисом та девізом латиною «Verba animi proferre» [28, с. 39] («Ширити слова душі») або автографом російською чи латинською мовами (залежно від графіки тексту видання) російського дворянина, військового і державного діяча, генерала **Володимира фон Дена***. Цей іноземний бібліофіл цікавився історією, військовою справою, мемуаристикою, про що свідчить тематика видань XVIII–XIX ст. з його приватної книгозбірні. За доступними джерелами відомо, що останній десяток років життя генерала минув в успадкованій садибі-майораті у польському містечку Козеніце (нині — Козеницький повіт Мазовецького воєводства). На початку Першої світової війни донька В. І. Дена разом з родиною (Вонлярлярські і Звегинцови) виїхали до Франції, забравши зі собою меблі, колекції, величезну бібліотеку, яка нараховувала понад 10 000 томів [10, с. 6], у т. ч. стародруки, і навіть гріб з прахом батька**.

Крім того, цікавим виявилось вивчення книжкових знаків цієї історичної колекції. Трапляються два варіанти гербового екслібриса, які відрізняються зображенням нашоломника і розміщенням стрічки з девізом: у першому — чоловік з оголеним торсом, стрічка з девізом обабіч щита (очевидно, це ранній герб). У другому — чоловік одягнений (у жупані) і стрічка під щитом [2]. Якщо екслібрис свідчить про його власника, то, ймовірно, тут відображено часові зміни елементів (еволюцію) родового герба (за заслуги тощо). На сьогодні бракує джерел, які б давали достеменні відповіді на це та інші запитання стосовно цінної, однак не зовсім профільної для «Студіону» приватної колекції російського бібліофіла.

Треба наголосити, що книгозбірня «Студіону» володіла багатою рукописною збіркою, зокрема містила нотні матеріали з архіву

* **Ден Володимир Іванович фон** (1823–1888) — російський дворянин (його рід (фін. Von Daehn) входив до складу дворянства Великого князівства Фінляндського), генерал-лейтенант (1868), сенатор (1869–1873), військовий губернатор м. Курська (1861–1863). Син інженерного генерала Івана Івановича Дена (1787–1857). Учасник Угорської воєнної кампанії 1849 р., Східної війни 1853–1856 рр. У 1873 р. вийшов у відставку і зайнявся літературною працею. Його спогади опубліковано в «Русской Старине» 1890 р. [3].

** За інформацією, яку надала Марина Арабогли з Санкт-Петербурга, дослідниця дворянських садиб на території Царства Польського, член Товариства вивчення російської садиби, за що складаємо велику подяку.

Миколи Лисенка (1842–1912) — українського композитора, піаніста, диригента, громадського діяча. У 1937 р., з метою видання творів композитора до його 100-літнього ювілею, Андрей Шептицький відкупив у тодішнього власника і видавця у Києві Владислава Ідзиковського манускрипти Миколи Лисенка (приблизно 350 творів), а також авторські права на твори інших відомих українських композиторів: К. Стеценка, А. Кошиця, Я. Степового, П. Сениці, П. Ніщинського, В. Заремби та ін. (загалом майже на 600 творів) [17, с. 267]. Важко переоцінити цей «великий і цінний набуток» (за висловлюванням газети «Діло») [29], який коштував Митрополитові 11 000 золотих [20, с. 26] і, фактично, був врятований, оскільки, переведена у 1921 р. фірма В. Ідзиковського до Варшави, була повністю знищена під час бомбардування у 1944 р. [22, с. 8].

Значним внеском до книгозбірні останньої половини 30-х років став Митрополичий архів, що нараховував близько 10 000 фасцикулів. Наприкінці 1938 р. він був перенесений з Митрополичих палат до нового будинку «Студіону», побудованого у 1936–1937 рр. поруч, на вул. П. Скарги, 26*, і став інтегральною частиною книгозбірні [11, с. 251].

Митрополичий архів, він же «Архів історії Унії» [31], Андрей Шептицький почав формувати наприкінці 1920-х років у Митрополичих палатах на площі Св. Юра, 5 у Львові (соборі Св. Юра), був його меценатом і постійним куратором. Поряд із А. Шептицьким активну участь у його творенні брали також: Іван Шендрик, Олександр Цинкаловський, Борис Ольхівський, Андрій Дзедзик, Григорій Дворянин. До діяльності архіву долучилися: Богдан Барвінський, Роман Зубик, Володимир Пелех та інші особи. Більшість

* Новий будинок, побудований за проектом Олександра Пежанського на замовлення А. Шептицького спеціально для «Студіону», за всіма критеріями відповідав тодішнім технічним вимогам щодо зберігання книжок і архівних документів: був оснащений залізними дверима і полицями; мав добре електричне освітлення, центральне опалення, залізобетонні підлоги, перехідний балкон та внутрішній ліфт, який з'єднував усі поверхи. Академічна бібліотека планувала «призначити приміщення будинку на переховування стародруків», оскільки воно було найкращим з усіх, якими володіла тоді Львівська філія БАН УРСР. Проте сусідство з медичним закладом вплинуло на подальшу долю будинків «Студіону» (сьогодні там міститься поліклінічне відділення 3-ї міської лікарні) [15, с. 57-58].

матеріалів з колекції Архіву особливо цінні. «Це — послання, декрети, бреве, дарчі грамоти на пергаменті з королівськими печатками, документи до історії православної і уніатської церков, які збереглися в оригіналах і копіях; витяги з гродських книг XVI–XVIII ст., привілеї князів, листи вищого духовенства XVIII ст. про діяльність греко-католицької церкви на Україні» [24, с. 3]; документи, писані українською, німецькою, польською мовами з церковної (уніатської та православної Церков, їхніх діячів) та світської (України, Польщі) історії, статті на суспільно-політичні теми, історії мистецтва, мови, літератури, рукописи художніх творів, матеріали краєзнавчого характеру, великі колекції карт і фотографій тощо.

За словами працівника архіву А. Дзедзика в 1935–1939 рр., «архів містив документи, що відносилися до різних часів: реорганізація і відновлення підупалоного Василянського Чину (до котрого належав сам Митрополит), діяльність Митрополита Веляміна Рутського, укладення унії нашої Церкви з Римом. Багато було документів, що відносилися до часів гетьманів Богдана Хмельницького й Івана Мазепи, польських королів ягайлонської доби й інші» [4, с. 259].

Поряд з цілісними приватними бібліотеками і рукописними збірками, Андрей Шептицький особисто відстежував і купував окремі видання й цілі комплекти рідкісних і цінних книг (зокрема привозив з місійних подорожей). Це підтверджують відповідні авторські записи з датою і місцем їхнього придбання. Автографи Владика проставляв, здебільшого, на форзацах і вгорі титульних аркушів, що свідчить про його бібліофільську культуру. Багато бібліофільських раритетів львівського «Студіону» містять також факсиміле підпису Владики «+ Андрей Митрополить» [12, с. 436].

Варто також зазначити, що у процесі провенієнційного опрацювання книгозбірні «Студіону» було встановлено фрагменти колекцій, які надійшли до її унікального фонду з інших історико-культурних формувань, засновником або опікуном яких був Митрополит Андрей, — «Церковного музею», «Бібліотеки Митрополитальної», його приватної книгозбірні — «Бібліотеки Митрополита Андрея Шептицького». Зокрема, натрапляємо на поодинокі видання, здебільшого стародруки, з приватних збірок галицьких митрополитів: церковного дяча, першого ректора Греко-католицької духовної семінарії у Львові **Антонія Ангеловича** (1756–1814) [8, с. 374-375]; кардиналів **Михайла Левицького** (1774–1858),

марковані штампом з двома ініціалами «Ex Libris M. M.» («з книг митрополита Михайла») [6; 18; 21, с. 64-65] та **Сильвестра Сембратовича** (1836–1898) з чорною гербовою печаткою [8, с. 378]. Назвемо деякі з виявлених нами раритетів: двомовний (писаний латиною і грекою) примірник великоформатного першодруку каталогу приватної бібліотеки візантійського вченого і патріарха Фотія «Міріюбіблон» або «Бібліотека книг читаних і оцінених Фотієм, патріархом Константинополя» (Аугсбург, 1601); численні твори італійського теолога і філолога Лева Алляція (1586–1669); об'ємна тритомна праця (усі томи охоплюють понад 5000 сторінок тексту!) «Oriens Christianus» (повна назва цього твору українською мовою звучить так: «Християнський Схід, розділений на чотири патріархати, де представлені церкви, патріархи та інші глави церков цілого Сходу» (Париж: Королівська друкарня, 1740 р.) французького домініканця, одного з основоположників наукової візантиністики [23, с. 11] Мішеля Ле Кієна (1661–1733)* та ін.

Не можна оминати увагою і те, що до примноження і збагачення книжково-рукописних колекцій «Студіону» долучився ігумен Студитів, ієромонах **Климентій Шептицький** (1864–1951), одоудумець Владики, його сподвижник, тілесний і духовний брат. Під його управою бібліотека перебувала з 1924 р. У 1937 р. о. Климентій склав тимчасові правила користування нею.

Книжки з його власної бібліотеки, яку духовний провідник студитської обителі зібрав в Уневі впродовж 20–30-х рр. ХХ ст. [33, с. 212 (№ 243), с. 262 (№ 375), с. 408 (№ 811); 34, с. 224; 35, с. 169 (№ 243), с. 179 (№ 811)], мають скромний круглий штамп з криптонімом «ШК» або позначені рукописними буквами «ШК» чи «Ш», проставленими, переважно, синім олівцем на передніх форзацах. Серед них — грецькомовні праці Василя Містакідіса (1859–1933), Мануїла Гедеона (1851–1943), архимандрита Мелісеноса Христодулоса (1855–1921), Анастасія Діомеда Киріакоса (1843–1923). До цього переліку належать також афінські видання ХІХ — початку ХХ ст. богослужбових книг грецькою мовою, зокрема «Мінеї» та ін.

* Додамо, що на основі цього твору, який «спеціалісти справедливо називають «найвидатнішим з усіх, що написані про східні церкви» [23, с. 11], історик Іван Паславський припускає, що Львів був заснований значно раніше (а саме у 1240 р.), ніж досі вважалося — 1256 р. [23].

Отож на кінець 1939 р., тобто перед розформуванням книгозбірні «Студіону», а отже, фактичною ліквідацією бібліотеки як самостійної установи, це була одна з найбільших (понад 60 тис. томів різномовної літератури) і найбагатших (україніка, россіка, всесвітня історія, історія релігії та Церкви тощо) українських зібрань міжвоєнної Галичини. Вона охоплювала рукописи і рукописні книги, стародруки, видання ХІХ — першої половини ХХ ст., періодику, карти, депозити.

«Характеристичною прикметою, що надає бібліотеці «Студіону» окремішне знамя це, можна би сказати, візантинознавство. У Львові не має більшої і повнішої збірки книг по тому питанні», — зазначалося у протоколі з передачі книгозбірні «Студіону» Львівській філії БАН УРСР [25, арк. 31].

У лютому 1940 р. книгозбірня «Студіону» була офіційно приєднана до Львівського філіалу бібліотеки АН УРСР (нині — ЛННБ України ім. В. Стефаника). Таким чином зазнала розпорошення, безповоротних втрат: більша і основна її частина «розчинилася» і зберігається нині у сховищах ЛННБ України ім. В. Стефаника. Невеликі фрагменти ми виявили в інших установах Львова й області (Львівський музей історії релігії, Центральний державний історичний архів України у Львові, монастирська бібліотека Святоуспенської Унівської лаври, бібліотека монастиря Студійського уставу святого обручника Йосифа у Львові, Музей мистецтва давньої української книги Львівської національної галереї мистецтв імені Бориса Возницького, Бібліотека Українського католицького університету (БУКУ); окремі примірники потрапили до Києва (Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Музей книги і друкарства України, Музей Миколи Лисенка), а також за кордон (Москва (Всеросійська державна бібліотека іноземної літератури імені М. І. Рудоміно (ВДБЛ), Санкт-Петербург (Православна духовна академія), Вроцлав (Національний Заклад імені Оссолінських). Певна кількість опинилася в приватних збірках*; значна її частина, з різних ідеологічних причин, а також як «клерикальна», «релігійна», «іноземна» література, знищена.

* Зокрема, до Святоуспенської Лаври в Уневі сьогодні повертаються книжки з провенієнціями книгозбірні «Студіону» та власницькими знаками відомого львівського бібліофіла, «видатного книголюба ХХ ст.» Василя Михайловича Стасини (1937–1996) [32, с. 856–858], владики Володимира Стернюка (1907–1997) та ін.

Воістину цікавий шлях, яким друки* з провенієнціями «Студіону» і круглим чорнильним штампом з криптонімом «Й. А.» потрапили до Бібліотеки УКУ.

Отець **Йосиф Андрійшин** (1939–2003) (це саме його власницький знак), релігійний діяч, богослов, доктор теології — українець за походженням, народився у Франції (батьки його — вихідці з Тернопільської обл.). Там здобув освіту, працював. У 1993 р. на запрошення Блаженнішого Мирослава-Івана Кардинала Любачівського переїхав до Львова. Очолив Патріарший Трибунал, був священнослужителем Архикатедрального собору Святого Юра, викладав канонічне право у Львівських вищих навчальних закладах. У 1995–1996 рр. передав свою книгозбірню (1 561 прим.) до БУКУ [9], у складі якої були й книжки зі «Студіону», які він зібрав з усіх усюд. Як тут не згадати латинську приказку: «*Nabent sua fata libelli*» («Книжки мають свою історію»), все залежить від того, в чії руки вони потрапляють.

Настав час, як вчить еклезіастова мудрість, каміння збирати. Книгозбірня «Студіону», як і більшість історичних колекцій, потребує документального відновлення її історії, бібліографічної реконструкції її багатого та унікального фонду. Всебічне дослідження цієї теми розширює знання про різноаспектну (релігійну, суспільно-культурну, меценатську) діяльність Андрея Шептицького, засвідчує його вагомий внесок у національний духовно-культурний простір.

Бібліотечна фундація галицького Митрополита стала дієвим засобом на шляху до реалізації ідеї церковного зближення. Вона була важливою ланкою у довгому переліку його екуменічних ініціатив. Тому розглядати й оцінювати її слід дещо ширше, аніж на регіональному чи культурологічному рівнях.

1. *Вавжонек М.* Екуменічна діяльність митрополита Андрія Шептицького в Україні та Росії / *Міхал Вавжонек.* — Рим, 2006. — 227, [1] с. — (Серія II. «Записки ЧСВВ». Секція I : Праці ; т. 52).

* У числі 87 видань, які свого часу становили важливу частину «Студіону», в Бібліотеці УКУ сьогодні зберігаються книжки з історії України, Росії, Польщі, історії церкви, церковного канонічного права, мовознавства, літератури, науки, освіти, шкільництва тощо. Переважає в цій колекції релігійна література, проте є невелика кількість навчальної, а також світської.

2. Герб Денов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gerbovnik.ru/arms/4580.html>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 15 верес. 2015 р.
3. Ден Владимир Иванович [Електронний ресурс] // Вікіпедія. — Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 18 верес. 2015 р.
4. *Дзедзик А.* Чотири роки з Митрополитом Андреем / *Андрій Дзедзик* // Слуга Божий Митрополит Андрей Шептицький : зб. популярн.-наук. доп. і ст., та іншого архів. матеріалу, скомплектований з нагоди відзначень 45-ої і 50-ої річниць смерті Митрополита Андрея Шептицького. — Філадельфія, [1997]. — С. 258-262.
5. Залізник Микола // Енциклопедія українознавства : слов. частина / за ред. *В. Кубійовича*. — Перевид. в Україні. — Львів, 1993. — Т. 2. — С. 73б.
6. *Зінченко С.* Книгозбірня митрополита Михайла Левицького як основа Митрополичої бібліотеки / *Світлана Зінченко* // Збереження й дослідження історико-культурної спадщини в музейних зібраннях: історичні, мистецтвознавчі та музеологічні аспекти діяльності : [доп. та повідомл. Міжнар. наук. конф., Львів, 25-27 верес. 2013 р.] / М-во культури України, Нац. музей у Львові ім. Андрея Шептицького. — Львів, 2013. — С. 254-261.
7. *Ицак А., о.* Аврелій Пальмієрі † 18.X.1926. (Посмертна згадка) / *о. Андрій Ицак* // Богословія. — 1927. — Т. 5, кн. 1. — С. 50-52.
8. *Качур І.* Приватні бібліотеки університетського середовища Львова кінця XVIII–XIX ст. / *Ірина Качур* // Краків–Львів : книги, часописи, бібліотеки XIX–XX ст. — Львів, 2011. — Т. 10. — С. 370-386.
9. Книга сумарного обліку, 1995–1996. № запису 41, 91, 95, 109, 145 // УКУ. Бібліотека.
10. Козеницы (Майорать О. В. Вонлярь-Лярской) // Столица и усадьба (Санкт-Петербург). — 1914. — № 12/13. — С. 3-6 : ил.
11. *Кривенко М.* Бібліотека «Студіону» у Львові: переміщення книжкових та рукописних колекцій (1940–1947) / *Маргарита Кривенко* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка : [зб. наук. праць]. — Львів, 2005. — Вип. 13. — С. 247-267 : іл.
12. *Кривенко М.* Власницькі знаки як джерело вивчення історичних колекцій (на прикладі українських приватних бібліотек Галичини кінця XIX — першої половини XX ст. у фонді Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка) / *Маргарита Кривенко* // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка : зб. наук. праць. — Львів, 2011. — Вип. 3 (19). — С. 422-441 : іл.
13. *Кривенко М.* Історичні колекції Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаніка: з досвіду вивчення та наукової реконструкції / *Маргарита Кривенко, Галина Сварник* / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаніка, Наук.-дослід. відділ іст. колекцій. — Львів, 2014. — 111 с. : іл.

14. *Кривенко М.* «Літопис монастиря священномученика Йосафата Студійського Уставу у Львові» як джерело до вивчення історії книгозбірні «Студіону» (1909-1940) / *Маргарита Кривенко* // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2008. — Вип. 1 (16). — С. 459-478.
15. *Кривенко М.* Мистецькі цінності книгозбірні «Студіону» у Львові / *Маргарита Кривенко* // Пам'ятки України: історія та культура (Київ). — 2008. — Чис. 2. — С. 51-63 : іл.
16. *Кривенко М.* Слідами бібліотеки Карла Крумбахера у фонді Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника / *Маргарита Кривенко, Олег Файда* // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника : зб. наук. праць. — Львів, 2012. — Вип. 4 (20). — С. 470-502 : іл.
17. *Мартиненко О.* До історії музичної спадщини Миколи Лисенка (Владислав Ізиковський і Андрій Шептицький) / *Оксана Мартиненко* // Записки НТШ. — Львів, 1993. — Т. 226 : Праці Музикознавчої комісії. — С. 265-268.
18. Матеріали до історії Унівської бібліотеки // Лавра. — 1999. — № 3. — С. 32-36.
19. Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. Кн. 1 : Документи і матеріали, 1899–1917 / упорядкували: *Юрій Аввакумов і О. Гайова*. — Львів : Вид-во УКУ, 2004. — XLIX, 922, [1] с.
20. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.) / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр українознавства, Держархів Служби безпеки України ; [упоряд.: *Сергій Кокін, Наталія Сердюк, Станіслав Сердюк*]. — Київ : Укр. Видавнича Спілка, 2005. — 478, [1] с.
21. *Мицько І.* Святоуспенська Лавра в Уневі (кінець XIII ст. — кінець XX ст.) / *Ігор Мицько*. — Львів : Свічадо, 1998. — 319 с. : іл. — До 100-ліття віднови Студитського чернецтва в Україні.
22. [*Осадця О. П.*]. Передмова // Нотографічний покажчик видань музичних творів М. В. Лисенка / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника ; [уклад. і авт. передм. *О. П. Осадця*]. — Львів, 2001. — С. 3-12.
23. *Паславський І.* Хто і коли заснував місто Львів? : Вірогідні й невірогідні дати заснування столиці Галичини / *Іван Паславський* ; Громадська організація «Мистецький фонд імені Короля Данила». — Львів : Укр. технології, 2010. — 35 с., [2] арк. факс.
24. Передмова // ІЦДІА України у Львові. — Ф. 201, оп. 1 р. — С. 3-7.
25. Протокол Комісії для перебрання бібліотеки б[увшого] Студіону з дня 10 і 12 лютого 1940 р. // ЗНіО. Відділ рукописів. — № 17059/II. — Арк. 30-36.

26. Світильник істини : джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові, 1928–1929–1944. Ч. I / матеріали зібрав і опрацював *Павло Сенця*. — Торонто ; Чикаго : Накладом студентів Богословської Академії, 1973. — 719 с. : іл. — (Праці Греко-Католицької Богословської Академії = Opera Graeco-Catholicae Academiae Theologicae ; т. 34).
27. *Студинський К.* Из днів моєї юності / *Кирило Студинський* // Ювілейна книга української гімназії в Тернополі, 1898–1998 : до сторіччя заснування / за ред. *Степана Яреми* ; НТШ у Львові, Львів. крайове т-во «Рідна школа». — Тернопіль ; Львів, 1998. — С. 189-191.
28. *Тройницький С. Н.* Гербовые девизы русского, польского, финляндского и прибалтийского дворянства / *С. Н. Тройницький*. — СПб. : Типография «Сириус», 1910. — 54, [1] с.
29. Цінний набуток // Діло. — 1937. — 19 груд. (чис. 280). — С. 5.
30. *Шептицький К., о.* Митрополит Андрей і обновлення східньої чернечої традиції / *о. Климентій Шептицький* // Богословія. — 1926. — Т. IV, кн. 1/2. — С. 150-162.
31. *Шестакова Н.* Архів історії Унії 1596 року у фондах Центрального державного історичного архіву України у Львові / *Ніна Шестакова* // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. — Львів, 2000. — Т. 240 : Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. — С. 86-92.
32. [*Якимович Б.*]. Інтерв'ю Вільяма Ріша (США) з Богданом Якимовичем = The Interview with Bohdan Yakymovych by William Rich // Scripta manent : ювілейний зб. на пошану Богдана Якимовича. — Львів, 2012. — С. 851-876. — (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність ; вип. 21). — Львів, 2012. — С. 851-876.
33. *Ясіновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16-18 століть : каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження / *Юрій Ясіновський*. — Львів : Місіонер, 1996. — 622, [1] с. : іл. — (Серія: Історія української музики ; вип. 2 : Джерела).
34. *Ясіновський Ю.* Бібліотека Унівської Лаври: історія, руїна, відновлення / *Юрій Ясіновський* // Contraternitas : ювілейний зб. на пошану Ярослава Ісаєвича. — Львів, 2006–2007. — С. 220-234. — (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність ; вип. 15).
35. *Ясіновський Ю.* Виправлення, уточнення і доповнення до каталогу нотолінійних Ірмолоїв / *Юрій Ясіновський* // КАЛОФОНІА / KALOPHONIA : наук. зб. з історії церковної монодії та гімнографії. — Львів : Вид-во УКУ, 2004. — Чис. 2. — С. 157-193.
36. *Kryvenko M.* Ukrainische Spuren von Karl Krumbachers Bibliothek [Електронний ресурс] / *Kryvenko Marharyta, Fayda Oleh*. — Режим доступу: <http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/volltexte/2013/1730>. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 18 берез. 2013 р.